

FEDOR ANETT

A poligráf ítélkezési jelentőségének dilemmái

Günter Grass egyik regényében olvashatjuk, hogy: „*Nincs értelme fessegetni a koponyatetőt. Különbem sem mondja ki senki, amit gondol. Ha mégis megpróbálná, már az első félmondatával hazudna.*”¹ Ennek a filozófiának az igazságtartalmába most nem érdemes belebonyolódunk, mert az idézett gondolat e nélkül is érzékelteti, hogy milyen veszélyekkel járhat, ha szubjektív források felhasználásával igyekszünk megismerni a valóságot, amelyek kétszeresen torzíthatják az ilyen módon megismert tényeket. Ezért az igazságszolgáltatás elemi érdeke lenne a megismerés megbízhatóságát torzító hatások veszélyének kiküszöbölése vagy legalább a csökkentése. Erre a verbális közlések „gondolati valóságának” ellenőrizhetősége révén ma már részben lehetőség is van a poligráf segítségével. Ezért tűnik meglepőnek, hogy éppen a meggyőződésükön alapuló döntés felelősségét vállaló bírók egy részének álláspontja szerint a poligráfos vizsgálat eredményének semmiféle figyelembe vehető jelentősége nem lehet az ítélkezésben a hatályos törvényi szabályozás alapján. A kétségkívül következtelen szabályozás *szofisztikus értelmezése* azonban figyelmen kívül hagyja, hogy például olyan eset is előfordult a gyakorlatban, amikor a hagyományos bizonyítási eszközök felhasználásával megállapítható, de a bíró meggyőződése szerint lehetséges történnel összeegyeztethetetlen tények tükrében „zsákutcába” kerülő ügyben kizárólag a poligráfos vizsgálat elrendelése nyomán sikerülhetett a valóságban történetet viszonylag megbízhatóan rekonstruálni. Ez az eset, valamint több más határozat tehát azt is jelzi, hogy a poligráfos vizsgálat bíróság általi felhasználhatóságának megítélése ma még korántsem egyöntetű az ítélkezési gyakorlatban. Ezért a kérdés ilyen irányú vizsgálata az ítélkezési gyakorlat egységesítésének és a törvényi szabályozás következetesebbé tételének előmozdítása érdekében egyaránt indokoltnak tűnik.

¹ Günter Grass: Ráklépcsben. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2003, 261. o.

Hazugság – igazság

A legkézenfekvőbb kiindulópontunk a *hazugság* és az igazság örök dilemmája lehet. „*A hazugság annyi, mint tudva, akár szóval, akár csak valami jellel, másnak megtévesztése céljából annak ellenkezőjét mondani, amit igaznak tudunk.*”² Egy másik meghatározás szerint, aki tudatosan valamilyen érdekből a valóságnak nem megfelelő állítást tesz, hazudik.³ A hazugság, avagy a megtévesztés felismerése természetes igényünk mind a magánéletünkben, mind a munkánk során. Ebben tapasztalataink támogatása mellett, könyvek és manapság már tréningek is segítségünkre lehetnek, amelyek ígérete szerint az elvégzésük révén képesek leszünk felismerni az emberek motivációit, az emberi érzelmeket, hazugságokat. Ilyen módon felismerhetjük az igazságot? S mi az igazság?

Az *igazság* az egyik legvitatottabb filozófiai fogalom, definiálhatjuk aként, hogy az igazság a valóság és a tudat megfelelése egymásnak. S a valóság miként képeződik a tudatban? A hazug is mondhat igazat, ha azt mondja, amit igaznak tart? Az igazság ellentéte a hazugság? *Sissela Bok* szerint az igazságnak nem a hazugság az ellentéte, hanem a valótlanosság, ekképpen a hazugság ellentéte pedig az őszinteség.⁴ A definiálás továbbfolytatása helyett azonban inkább egy a hazugságra, az igazságra, valótlanosságra és őszinteségre egyaránt rávilágító, szemléletes történetet idézek a következőkben, amely szorosan kapcsolódik a tanulmány további fejezeteihez.

„*Képzeljük el, hogy a bolondokházában egy súlyos téveszmés beteg óriási erőfeszítésekkel megpróbál teljesen normálisan viselkedni, mert ki szeretne szabadulni. Orvosa egy idő után úgy gondolja, talán ki lehet őt engedni, de a biztonság kedvéért még behívja egy beszélgetésre. »Hozzájárul a hazugságvizsgáló alkalmazásához?» «Igen, persze.» Az orvos felkapcsolja a betegre a gép érzékelőit, majd mélyen a szemébe néz és megkérdezi: »Őn Napóleon?» «A beteg határozottan válaszol: »Nem, én nem vagyok Napóleon.» Mire a hazugságvizsgáló teljes erővel jelez – hiszen a beteg valóban átéli a hazugsággal járó összes emóciót, miközben amit mond, az színiigaz, tényleg nem Napóleon ő.»⁵*

² Pallas Nagy Lexikona. <http://mek.oszk.hu/00000/00060/html/046/pc004617.html#1>

³ Ranschburg Jenő: Szülők könyve. A fogantatástól az iskolakezddésig. Saxum Kiadó Bt., Budapest, 2009, 391. o.

⁴ Sissela Bok: A hazugság. Gondolat Kiadó, Budapest, 1983

⁵ Mérő László: Az érzelmek logikája. Tercium Kiadó, Budapest, 2010, 29. o.

Igazságkeresés és hazugság a büntetőeljárásban

A vázolt dilemma feloldásának kétségekívül az igazságszolgáltatásban van legnagyobb jelentősége, hiszen a *büntetőeljárás* során a bíróság alapvető feladata a törvényesség érvényesítésével az *igazság megállapítása*, ami a bűncselekményeknek és az elkövető személyével kapcsolatos lényeges (releváns) tényeknek a valósággal egyező, igaz megállapítását jelenti.⁶ A büntetőeljárás tehát az igazság körül forog. A különböző eljárási rendszerekben nem azonos ugyan az igazság felfogása, az azonban nem vitatható, hogy általános igény a bíróság mint igazságszolgáltató vonatkozásában az, hogy a bizonyítás lefolytatása, a megismerés révén megállapított és határozatban rögzített tények a valóságot fedjék. Az ítélezésben a múltbéli történések felderítése, az igazság keresése során problémát jelent annak eldöntése, hogy a terhelt vagy a tanú őszinte-e, vagy hazudik. A bírót az őszinteségvizsgálatban, hazugságvizsgálatban, a vallomások értékelésében természetesen egyaránt segítik az ismeretei és tapasztalatai. A büntetőeljárás történetét vizsgálva láthatjuk azonban, hogy az ókortól kezdve különböző módszereket, eljárásokat dolgoztak ki és alkalmaztak a vallomások értékelésének megkönnyítése, az igazság feltárása érdekében. Ilyenek voltak a különböző próbák, így például a rizspróba, az istenítéletek, azaz például a forró- és hidegvíz-próbák, valamint az inkvizitórius eljárásban kialakult kínvallatás (tortúra). A modern jogban a tudomány fejlődése és a humánus igénye révén a műszeres igazságkeresés eszközeinek kifejlesztése vált elrendő céllá.

Az első kísérlet a hazugság, megtévesztés műszeres úton történő feltárása *Cesare Lombroso* nevéhez fűződik, aki 1895-ben számolt be ilyen irányú tevékenységéről. Lombroso kísérleteit egy akkor már létező orvosi műszerrel, a hidroszfigmográfval végezte.⁷ A neves kriminológus volt tehát az első ember, aki műszer segítségével próbált következtetni a vallomás valótlanságára. Majd a mérésen alapuló hazugságvizsgálati eljárás megalkotására irányuló több lépést követően 1921-től új korszak kezdődött el a hazugság mérésére alkalmas műszer kifejlesztésében, hiszen *John A. Larson* egy olyan műszert

⁶ Lamm Vanda – Peschka Vilmos (főszerk.): *Jogi lexikon*. KJK-Kerszöv, Budapest, 2000, 267. o.

⁷ Bócz Endre (szerk.): *Kriminalisztika I–II*. BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004, 905. o. „Ez vízzel töltött edényből és hozzá kapcsolódó mérőegységből állt, amely az edényben lévő víz szintjének az ingadozását rögzítette. Az alany kezét a tartályba merítették, és azt vizsgálták, hogy egy adott bűncselekménnyel kapcsolatban feltett kérdés, illetve az arra adott válasz hatására miként változott meg a tartályban a víz szintje. Az eljárás élettani alapja az a tudományos felismerés volt, hogy amikor a szervezet felkészül a fenyegető, veszélyt jelző ingerekre történő válaszadásra, megváltozik az egyes szervrendszerek, szervek közötti véreloszlás aránya (Canon-féle vészreakció).”

alkotott meg, amely egyidejűleg és folyamatosan alkalmas volt arra, hogy mérje és rögzítse a vérnyomásban, a pulzusban és a légzésben bekövetkezett változásokat a vizsgálat teljes időtartama alatt. Larson műszerét *Leonard Keeler* továbbfejlesztette, így az már a korábbi három paraméter mellett a galvános bőrreakció változásait is képes volt rögzíteni.⁸ Megszületett a poligráf. De mi is tulajdonképpen a poligráf?

Poligráf

A *poligráf* görög eredetű szó, jelentése: sokat vagy sokféléről író személy.⁹ A köznyelv a poligráfot általában hazugságvizsgáló gépnek vagy készüléknek titulálja. Valóban hazugságot vizsgáló eszköz lenne? Ha visszatérünk a bolondokházában játszódó történethez, azt kell megállapítanunk, hogy a poligráf nem azért jelzett, mert hazugság az, amit a beteg mondott, hanem azért, mert a beteg nem volt őszinte. Mit jelez hát a poligráf?

„A hazugság és az őszinteség túl bonyolult fogalmak ahhoz, hogy egy ilyen egyszerű géppel kimutathatóak legyenek.”¹⁰ A poligráf sem a hazugságot jelzi, hanem valójában egy sokcsatornás rendszer, amely egy időben méri és rögzíti a vizsgált személyben a hozzá intézett kérdésekre adott válaszok során végbemenő különböző fiziológiai változásokat. (A rögzítést a fejletlenebb műszerek esetén tűk végezték, amelyek papírra rajzolták a változások görbéit – innen ered az elnevezés, a „sokféle írás”). A fiziológiai változások vizsgálatának alapja az a közismert megállapítás, hogy aki hazudik és lelepleződéstől tart, azaz stresszhelyzetben van, annak a szervezete különböző élettani jelenségeket produkál, így például szaporábbá válik a szívdobogása, gyakoribb lesz a légzése, fokozódik a verejtékezése.

Hazánkban az Amerikai Poligráf Társaság szabványait érvényesítjük, e szerint érvényes poligráfos vizsgálat csak olyan műszerrel végezhető, amely alkalmas a mellkasi és a hasi légzésben, a galvános bőrreakcióban és a vérnyomás-pulzushullámban történő változások egyidejű és folyamatos regisztrálására.¹¹ Mindezen paraméterek mellett lehetőség van mások mérésére is, így például spontán izomfeszülés mérésére, remegés, mozgás aktivitásának detektálására. A poligráfos vizsgálat azonban nem fejeződik be a görbék

⁸ Uo.

⁹ Bakos Ferenc (szerk.): *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976, 665. o.

¹⁰ Mérő László: i. m. 29. o.

¹¹ Bócz Endre (szerk.): i. m.

rögzítésével, ez után a poligráfus vizsgáló analizálja őket, és megállapítja, hogy a vizsgált alany fiziológiai reakciói mely kérdések esetén jeleztek megtevesztést, melyek esetén nem jeleztek megtevesztést, a reakciók alapján az alany őszintesége megkérdőjelezhető-e, a válaszadó megtevesztő vagy őszinte választ adott-e.¹²

A huszadik század második felében a poligráf az igazságkeresés leghatékonyabb eszközének ígérkezett, ám az 1960-as években a magyar szakirodalom tudománytalan módszernek tekintette. A Belügyminisztérium kiadásában 1961-ben megjelenő *Kriminalisztika* című tankönyv a poligráf használatát azon „*áltudományos vagy lényegében a kényszerítés fogalmkörébe tartozó módszerek*” között említi, „*amelyeket a vallomások pszichológiai és pszichofiziológiai befolyásolására dolgoztak ki a burzsoá államokban*”.¹³ Magyarországon a hivatalos szemlélet következtében a poligráfus vizsgálat bevezetése az 1970-es években történt meg, a bűnüldözés területén az első két poligráfus vizsgálat elvégzésére 1978-ban került sor, majd 1990-ben a Pest Megyei Rendőrkapitányságon állították fel az első olyan kriminálpszichológiai laboratóriumot, amelynek profiljába a poligráfus vizsgálat is beletartozott.¹⁴ 2011 tavaszától a *Bűnügyi Szakértő és Kutatóintézet (BSZKI) Poligráfus Vizsgálati Osztálya* koordinálja és végzi országos hatáskörrel a poligráfus vizsgálatokat, valamint négy megyei rendőr-főkapitányságon (Budapesti, Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén, Csongrád megyei) is van önálló laboratórium, ezekben a BSZKI szakmai felügyelete mellett folynak poligráfus vizsgálatok.¹⁵

Alapvető kérdés a poligráf alkalmazása kapcsán, hogy milyen a vizsgálati eredmény valóságnak való megfelelése, *validitása*. A témát kutató szakemberek ötven százaléktól kezdődően a kilencven százalékot meghaladó, de a száz százalékot el nem érő mértékig terjedően különböző validitási értékeket határoznak meg. A legfrissebb – az úgynevezett feszültségcsúcsesztesz¹⁶ vonat-

12 Budaházi Árpád: A poligráfus vizsgáló In: Ádám Antal (szerk.): PhD Tanulmányok 8. PTE ÁJK, Pécs, 2009, 53–63. o.

13 Erdei Árpád: Hazugságvizsgálat és igazságszolgáltatás. *Magyar Jog*, 1998/3., 211. o.

14 Krispán István: Tájékoztató és sugalmazás – avagy mire jó a poligráfus hazugságvizsgálat. *Belügyi Szemle*, 2005/1., 102. o.

15 Budaházi Árpád: A vallomás őszinteségének műszeres ellenőrzése, különös tekintettel a poligráfus vizsgálatra. Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs, 2012, 35. o.

http://doktori-iskola.ajk.pte.hu/files/tiny_mce/File/Vedes/Budahazi/budahazi_muhely_ertekezes.pdf

16 Alföldi Ágnes Dóra: A poligráf alkalmazásának anomáliái a büntetőeljárásban. *Glossa Iuridica*, 2012/1., 22. o. „Magyarországon az ún. *feszültségesztesz*et alkalmazzák, amely abból áll, hogy hasonló tartalmú és valószínűségű, semleges információk közé helyeznek olyan adata vonatkozó kérdéseket, amely csak annak a személynek számít kritikusnak, aki a cselekmény elkövetője.”

kozásában – hazánkban lefolytatott kutatás eredményeként a poligráf ésszvaliditása 80–93 százalék, s mivel az általános nézet szerint a nyolcvanszázalékos validitási arány elfogadható, a hazai feszültségcsúcseszteszttel elérhető validitási értéket megfelelőnek tekinthetjük.¹⁷

A poligráf alkalmazásának szabályozása a büntetőeljárásban

A korábbi szabályozás

Hazánkban az 1980-as évek elején a poligráf vonatkozásában jogszabályi háttér nem létezett, kezdetben a poligráfós vizsgálat elvégzése kérelem alapján történt, amiről véleményt írtak, ám az a nyomozati anyagba nem került be, pusztán orientálta a nyomozást. 1987 decemberében jelent meg a Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 40/1987. számú utasítása a bűnügyek rendőrségi nyomozásáról (NYUT), ennek 188. pontja szerint: „A megyei bíróságok hatáskörébe tartozó, elsősorban élet elleni bűncselekmények nyomozása során a bűncselekmények felderítése érdekében az érintett személy (a gyanúsított, esetleg sértett, a tanú) előzetes, írásban foglalt beleegyezése esetén műszeres (poligráfós) vizsgálatot lehet elrendelni. A vizsgálat elrendelésére a nyomozó hatóság vezetője jogosult. A vizsgálatot a BM Központi Pszichológiai Laboratórium végzi. A vizsgálat elvégzéséhez szükséges előfeltételek meglétét elsősorban a kirendelő hatóság köteles vizsgálni és biztosítani. Nem vizsgálható a kóros elmeállapotú, az ittas vagy bódult, továbbá súlyos keringési vagy légzőszervi megbetegedésben szenvedő személy. A műszeres (poligráfós) vizsgálat eredményét az ügy iratai között kell elhelyezni.”

A NYUT jelentősége abban áll, hogy sor került a poligráfra vonatkozó első jogforrás megalkotására. A NYUT a poligráfós vizsgálatot a bizonyítás eszközei közé sorolta, ami azért volt aggályos jogalkotási megoldás, mert nem a büntetőeljárásról szóló akkor hatályos 1973. évi I. törvényben [a továbbiakban: régi Be.] került sor a szabályozásra, hanem csupán miniszteri utasításban. A műszeres vizsgálat mint gyűjtőfogalom használatával nem csupán a poligráf, hanem egyéb eszközök használatának is jogi háttérre temt. A műszeres vizsgálat alanyként elsősorban a gyanúsítottat nevezi meg, de megemlíti a sértettet és a tanút is. Megállapítható, hogy míg az alanyok körét tágan határozza meg – csupán a vizsgálat alá egészségi ok miatt nem

¹⁷ Budaházi Árpád (2012): i. m. 253. o.

vonható személyek felsorolásával szűkíti a kört, a gyermek- és fiatalkorúak említése nélkül –, kizárólag a megyei bíróságok hatáskörébe tartozó bűncselekmények nyomozása során teremti meg a vizsgálat lehetőségét. Világos, hogy a nyomozás során a nyomozó hatóság döntése alapján kerülhetett sor a poligráfós vizsgálat elvégzésére a BM Központi Pszichológiai Laboratóriumában, az azonban nem derült ki, hogy milyen kvalitásúnak kellett lennie a vizsgálatot végző személynek. Helyesen, már itt az első jogforrásban garanciaként jelenik meg, hogy a vizsgálat alanyának előzetes, írásba foglalt beleegyezése szükséges az eljárás lefolytatásához.

A régi Be. 61. §-ának (1) bekezdése szerint: „*A bizonyítási eszközök különösen a tanúvallomás, a szakvélemény, a tárgyi bizonyítási eszköz, az okirat, a szemle, a helyszínelés, a bizonyítási kísérlet, a felismerésre bemutatás és a terhelt vallomása.*” A korábbiakban írtak szerint nem helyeselhető jogalkotási megoldás született azzal, hogy a NYUT-ban szabályozták a poligráfós vizsgálatot mint bizonyítási eszközt, hiszen az 1973. évi I. törvény bár nem taxatív módon, hanem a „különösen” szó használatával, de olyan felsorolással határozta meg a bizonyítási eszközök körét, amely lehetővé tette volna a modern kriminalisztikai eszköz törvénybe illesztését. Látható, hogy már az első jogforrás megalkotásával felmerülhetett az a kérdés, hogy minek tekinthető a poligráfós vizsgálat: bizonyítási eszköznek, bizonyítási eljárásnak, kihallgatásnak vagy szakértői eljárásnak, és eredménye szakértői vélemény vagy milyen más bizonyíték? E kérdések felvetésekor arra is érdemes figyelemmel lenni, hogy a NYUT alapján a vizsgálat eredményét az ügy iratai között kellett elhelyezni. A régi Be. tehát nem rendelkezett a poligráfról, és később a NYUT poligráfra vonatkozó rendelkezéseit a 15/1990. számú belügyminiszteri utasítás hatályon kívül helyezte.

A műszeres (poligráfós) vizsgálat vonatkozásában törvényi szintű szabályozást a *rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (Rtv.)* teremtett, ennek ma is hatályos 41. §-a a következőket írja elő: „*A rendőrség a büntetőeljárársban vagy körözött személy felkutatásakor az ügyben érintettek, ha előzetesen írásban hozzájárul, illetve gyermekkorú vagy fiatalkorú esetében törvényes képviselőjének írásos hozzájárulásával, műszeres (poligráfós) vizsgálat alkalmazásával is ellenőrizheti. Fiatalkorú gyanúsított esetében a műszeres (poligráfós) vizsgálatot alkalmazni nem lehet.*” Az Rtv. a büntetőeljárás mellett a körözött személy felkutatása kapcsán rendelkezik a poligráfós vizsgálatról. A vizsgálat elvégzését a NYUT-hoz hasonlóan írásban történő előzetes hozzájáruláshoz köti, ám külön szabályozza a hozzájárulás feltételét a gyermek- vagy fiatalkorú érintettek esetében, továbbá kizárja a fiatalkorú gyanúsított esetében a vizsgálat alkalmazását.

Változik tehát a törvényi rendelkezés nyomán a vizsgálható alanyi kör, emellett a hozzájárulás kérdését is másként közelíti az új jogforrás, mindeközben a vizsgálati lehetőség nem korlátozódik meghatározott bűncselekmények körére.

Az Rtv. megalkotása utáni években növekedett a poligráfós vizsgálatok száma, de továbbra is kérdés volt, hogy minek is minősül a poligráf alkalmazása. Így kerülhetett sor arra, hogy a poligráfós vizsgálat alkalmazhatóságának kérdésében a Legfelsőbb Bíróság BH 1997/115. számú eseti döntésében kimondta: „*A pszichológiai szakértői vizsgálat és ennek keretében a poligráfós vizsgálat eredménye – más bizonyítékkal együtt – figyelembe vehető a büntetőeljárás során [...]*” Döntésével a Legfelsőbb Bíróság a poligráfós vizsgálatot a pszichológiai szakértői vélemény keretei közé helyezte, és megállapította, hogy a poligráfós szakvélemény vonatkozásában ugyanazokat a követelményeket kell támasztani, mint a hagyományos szakvélemény tekintetében. A szabad bizonyítás elvének megfelelően leszögezte, hogy ha a poligráfós vizsgálat alatt nem sértették meg a törvény rendelkezéseit, annak eredménye bizonyítékként használható fel, az egyéb bizonyítékokkal együtt a bírói mérlegelés körébe vonható.

A hatályos szabályozás

A régi Be. hallgatásával ellentétben a 2003. július 1-jén hatályba lépő, a *büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény* (a továbbiakban: *Be.*) három törvényhelyen tartalmaz máig hatályos rendelkezéseket a poligráfós vizsgálat vonatkozásában. 1. 180. § (2) bek.: „*A gyanúsított beleegezése nélkül a vallomása poligráf alkalmazásával nem vizsgálható.*” 2. 182. § (2) bek.: „*Szaktanácsadó igénybevétele kötelező, ha a terhelt vallomását a nyomozásban poligráf alkalmazásával vizsgálják.*” 3. 453. § (3) bek.: „*A fiatalkorú terhelt vallomása poligráf alkalmazásával nem vizsgálható.*” A *Be.* poligráfra vonatkozó legújabb, 2011. július 13. óta hatályos 554/E §-a szerint: „*Kiemelt jelentőségű ügyben a tanú vallomása beleegezése esetén poligráf alkalmazásával is vizsgálható.*”

Az első két idézett bekezdés a *Be. A nyomozás lefolytatása* cím alatti rendelkezések között szerepel, a harmadik bekezdés a törvény *A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás* című fejezet bizonyítási eszközökre vonatkozó rendelkezések között található, ahogyan a *Be.* poligráfra vonatkozó legújabb, a kiemelt jelentőségű ügyekben alkalmazandó szakaszát is *A bizonyítási eszközök* címszó alatt találhatjuk. Miközben a *Be.* 76. §-ának (1) bekezdése taxatív módon sorolja fel a bizonyítás eszközeit, így a tanúvallomást, a szakvéleményt, a tárgyi bizonyítási eszközt, az okiratot és a terhelt vallomását, a törvény a poligráfós vizsgálatot sem itt, sem a bizonyítási eljárások között nem szabályozza.

A végrehajtási szabályok

A Be. meglehetősen szűkszavú rendelkezéseire kapcsolódóan azonban a belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól szóló 23/2003. (VI. 24.) BM–IM együttes rendelet részletes szabályokat tartalmaz a poligráfós vizsgálatról: „127. § A nyomozás elősegítése érdekében a nyomozó szerv elrendelheti – a Be. 453. §-a (3) bekezdésében foglalt kivétellel – a gyanúsított poligráfós vizsgálatát. 128. § A gyanúsított saját maga, illetőleg a bűncselekmény más gyanúsítottjának; a védő az általa védett gyanúsítottnak, illetőleg a bűncselekmény más gyanúsítottjának a poligráfós vizsgálatát indítványozhatja. Az indítványról a nyomozó hatóság dönt. 129. § (1) A poligráfós vizsgálatra a gyanúsított írásos beleegyező nyilatkozata esetén kerülhet sor. A beleegyező nyilatkozatot a nyomozó szerv eljáró tagja foglalja írásba, azt a nyomozás iratai között kell elhelyezni. (2) A beleegyező nyilatkozatnak tartalmaznia kell: a) az eljáró nyomozó szerv megnevezését, az ügy számát és tárgyát, b) a gyanúsított nevét, születési helyét és idejét, anyja nevét, c) a gyanúsított arra vonatkozó kifejezett nyilatkozatát, hogy a poligráfós vizsgálatnak alá veti magát, továbbá hogy tudatában van annak, hogy beleegyezését az eljárás bármely szakaszában, hátrányos következmények nélkül visszavonhatja. 130. § A szaktanácsadó a poligráfós vizsgálat megkezdése előtt – a vizsgálati metodika által megengedett mértékig – tájékoztatja a gyanúsítottat a vizsgálat lényegéről és menetéről. 131. § (1) A vizsgálati helyiségben azon kívül, akinek jelenlétét a törvény megengedi, a szaktanácsadó és a vizsgálat lefolytatásához szükséges technikai személyzet lehet jelen. (2) Ha a gyanúsított nem magyar anyanyelvű, tolmácsot kell kirendelni és a vizsgálatot – tolmács alkalmazásával – a gyanúsított anyanyelvén, illetve az általa megjelölt nyelven kell lefolytatni. 132. § A szaktanácsadó a poligráfós vizsgálatról jegyzőkönyvet vezet. A jegyzőkönyvnek az érintett személyre vonatkozó első rész tartalmazza a vizsgálatra való felkészítés során tisztázandó adatokat. A jegyzőkönyv első részét lezáró nyilatkozat aláírásával az érintett személy elismeri, hogy a vizsgálat lényegét és menetét, valamint a jegyzőkönyv tartalmát – beleértve a vizsgálat alá kerülő témaköröket és kérdéseket is – megismerte, és a vizsgálaton való részvétellel vonatkozó beleegyezését fenntartja, továbbá hozzájárul a jegyzőkönyvben szereplő egészségügyi adatainak kezeléséhez.”

A hatályos szabályozás kérdései

A poligráf alkalmazásának szabályai – figyelemmel a büntetőeljárás rendszerére és a Be. egyéb vonatkozású rendelkezéseire is – *számtalan kérdést* vetnek fel. Minek tekinthető a poligráfos vizsgálat: szakértői (szaktanácsadói) vizsgálatnak vagy műszeres kihallgatásnak, vagy kihallgatási elemeket tartalmazó szakértői (szaktanácsadói) vizsgálatnak, vagy bizonyítási eljárásnak? Ki lehet a poligráfos vizsgálat alanya? E kérdést a Be. 554/E §-ának beiktatása előtt sem volt könnyű megválaszolni, hiszen például kérdéses volt, hogy tanú lehet-e vizsgálati alany, ám az új törvényhely megteremtése sem segíti a válaszadást, sőt további bizonytalanságot teremt. A Be. csupán a fiatalkorú gyanúsított esetében zárja ki a vizsgálat elvégzésének lehetőségét, így felmerül a kérdés, hogy az elvégezhető-e fiatalkorú tanú esetén. Az is kérdéses, hogy a tanú csak a nyomozás során, vagy a bírósági eljárásban is vizsgálható-e. Felvetődik az is, hogy a Be. miért zárja ki a fiatalkorú gyanúsított esetén a poligráf alkalmazását, hiszen a vizsgálat eredménye a javára is szolgálhat. A poligráfos vizsgálatot végző személynek milyen kvalitásai kell, hogy legyenek? Elegendő-e a szaktanácsadói minőség megkövetelése vagy – tekintettel arra, hogy a vizsgálat elvégzése különleges szakértelmet igényel – a szakértői kompetenciába szükséges sorolni? A vizsgálat tolmács alkalmazásával történő elvégzése nem teszi aggályossá az elérni kívánt eredményt? A büntetőeljárás mely szakaszában alkalmazható a poligráf, figyelemmel a szabad bizonyítás alapvető eljárásjogi elvén túl arra is, hogy a vádemelés után információkkal bíró alany esetén nehezebb az eredményes poligráfos vizsgálat elvégzése. Önmagában szaktanácsadó alkalmazásának előírására tekintettel kizárt a bírósági eljárásban történő alkalmazása a poligráfnak? Van-e lehetőség a bírósági szakban szakértő kirendelésére poligráfos vizsgálat elvégzése céljából? Minek minősül a poligráfos vizsgálat eredménye, vélemény, okirat, irat? Tekinthető-e bizonyítási eszköznek, figyelemmel arra is, hogy ha a nyomozás során alkalmazzák, akkor része a nyomozási iratnak.

Ezek a kérdések a poligráfos vizsgálat és a vizsgálati eredmény mibenlétének, felhasználhatósági körének meghatározására vonatkozó szabályozás, különösen egyrészt a Be. rendelkezéseire, másrészt ezek szabályozási struktúrájára; valamint a poligráf, poligráfos vizsgálat fogalmát, a vizsgáló végzettségi, képzettségi követelményeit, a vizsgálat személyi és tárgyi feltételeit meghatározó jogszabályi rendelkezések hiányára vezethetők vissza.

A poligráf alkalmazásának kérdése a büntetőítélkezésben

Konkrét álláspontok

A poligráfós vizsgálat büntetőeljárásban betöltött szerepének vitájában szakmai véleményt alkotók *egyik csoportja* arra az álláspontra helyezkedik, hogy kizárólag a nyomozás során felhasználható, annak orientálására alkalmas kriminalisztikai eszközről van szó. *Joó Attila* álláspontja szerint „[...] a poligráfós vizsgálat [...] a nyomozást elősegítheti, a nyomozóhatóságot orientálhatja, hiszen eredményéhez képest meg lehet határozni a nyomozás irányát, ezáltal pedig segítséget nyújthat más, tényleges bizonyítékok beszerzésében”¹⁸. Ezt az álláspontot fogalmazza meg a *Be. miniszteri indokolása* is, e szerint a poligráfós vizsgálat szolgálhatja az ügyész, illetve a nyomozó hatóság tájékoztatását a gyanúsított szavahihetőségét illetően, vagy sugallhat bizonyos követendő nyomozási irányokat, s ezzel hozzájárulhat a nyomozás sikeréhez, ám a szaktanácsadóként alkalmazott poligráfspecialista véleményét nem tekinti bizonyítási eszköznek, így nem tartja bíróság elé terjeszthetőnek a véleményt. *Egy másik megközelítés* szerint a poligráf bírósági eljárásban történő igénybevételre is alkalmas, a vizsgálat eredménye pedig bizonyítékként értékelhető, tehát a felderítés mellett a bizonyítási szakaszba is beilleszthető eszközről van szó. *A harmadik csoportba* tartozó vélemény pedig átmenet az előbb említett két álláspont között, mert e szerint a poligráfós vizsgálat eredménye felhasználható bizonyítékként, a poligráfnak azonban sokkal nagyobb szerepe van a nyomozás orientálásában, a nyomozás sikerének elősegítésében. *Budaházi Árpád* szerint: „[...] a poligráfós vizsgálat eredménye ugyan bizonyíték lehet, azonban a poligráfnak sokkal nagyobb jelentősége van a nyomozás orientálásában, hiszen egyéb más bizonyítékokhoz juthat segítségével a nyomozó hatóság. Az eredményes poligráfós vizsgálat csökkentheti a nyomozás időtartamát, ami költségmegtakarítással is jár; és ami a legfontosabb, a műszeres hazugságvizsgálat alkalmazása növelheti a büntetőeljárás eredményességét.”¹⁹ E vélemények tükrében tehát: egyrészt a poligráf bírósági eljárásban történő alkalmazásának megengedhetősége; másrészt a vizsgálati eredmény bizonyítékként történő felhasználhatóságának le-

¹⁸ Joó Attila: A poligráfós vizsgálat eredményességének felhasználhatósága a büntetőeljárásban. Előterjesztés a Szegedi Ítélőtábla Büntető Kollégiumának 2012. december hó 10. napi ülésére.

¹⁹ Budaházi Árpád: A bizonyítási eszközök és a poligráf. Magyar Rendészet, 2008/3.

hetősége a vita tárgya. Ennek megítélését illetően azonban megosztott a bírói gyakorlat is.

A Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának véleménye

A 4/2007. számú BK vélemény²⁰ kizárja a poligráf alkalmazását a bírósági eljárás során, mivel a Be. a bizonyítási eszközök között sem a poligráfot, sem a szaktanácsadót nem szerepelteti, hiszen a Be. 76. §-ának (1) bekezdése szerint a bizonyítás eszközei a tanúvallomás, a szakvélemény, a tárgyi bizonyítási eszköz, az okirat és a terhelt vallomása. A vélemény egyértelművé tette tehát, hogy a terhelt esetében a poligráf alkalmazására kizárólag a nyomozáskor kerülhet sor. E megállapítások mellett azonban azt is kifejtette, hogy a szaktanácsadó közreműködéséről készült jegyzőkönyvet a tárgyalás anyagává lehet tenni, és a poligráf alkalmazásában közreműködő szaktanácsadó „felvilágosítása” a tárgyaláson szükség esetén felolvasható (Be. 301. §).

Bírószági határozatok

A bíróság általi elrendelés kérdése

Kizáró állásfoglalások

Számos határozat²¹ állapítja meg, hogy a bírósági eljárásban nincs lehetőség poligráfos vizsgálat alkalmazására, az *kizárólag a nyomozás során* végezhető el. A határozatok indokolása szerint a poligráf alkalmazásának bírósági szakban történő kizártsága a Be. 182. § (1) és (2) bekezdésének rendelkezéseiből, valamint a 23/2003. (VI. 24.) BM–IM rendelet szabályaiból egyértelműen következik. A *Debreceni Ítéltábla*²² a Be. vonatkozó szakaszának a törvényben elfoglalt helyére is utal, nevezetesen, hogy a IX. fejezetben a nyomozás lefolytatásáról szóló III. címben rögzítették. Emellett pedig több határozat is hivatkozik a 4/2007. BK véleményben foglaltakra. A *Kúria Pécsi Ítéltábla* perújítási indítványt elutasító végzését helybenhagyó határozatában helyesli az ítéltábla bírói gyakorlattal egyező álláspontját, amely szerint: „*A nyomozás során szaktanácsadót lehet igénybe venni, ha pedig a terhelt val-*

²⁰ Az 1978. évi IV. törvény és az 1998. évi XIX. törvény egyes rendelkezéseinek értelmezéséről (a Bszi. hatálybalépése után közzétett kollégiumi vélemények felülvizsgálata alapján).

²¹ Például: a Győri Ítéltábla Bf.98/2011/76. számú ítélete, Bf.106/2011/25. számú végzése; a Szegedi Ítéltábla Bf.II.310/2007/8., Bf.II.40/2010/19., Bf.II.446/2010/19., Bf.II.464/2010/10. számú ítéletei; a Fővárosi Ítéltábla 4.Bf.400/2011/13. számú ítélete; a Debreceni Ítéltábla Bf.I.658/2006/26., Bf.II.520/2011/7. számú ítéletei; Bf.III.467/2009/9. számú végzése.

²² A Debreceni Ítéltábla Bf.III.467/2009/9. számú végzése.

lomását poligráf alkalmazásával vizsgálják, szaktanácsadó igénybevétele kötelező. Ebből a szabályozásból következik, hogy a bírósági eljárásban poligráf nem alkalmazható.”²³ A hivatkozott határozatokban tehát nyomozati szakhoz kapcsolódó eszközként szerepel a poligráf.

Pragmatikus állásfoglalások

Emellett olyan határozatokat is találhatunk, amelyekben a poligráfos vizsgálat időszerűségének kérdése is felmerül. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság²⁴ nem találta szükségesnek a vádlott által indítványozott poligráfos vizsgálat elrendelését, miután ettől az eljárás akkori szakában bizonyító erejű eredmény nem volt várható. A Pécsi Ítéletábla pedig azt rögzíti ítéletében²⁵, hogy „poligráfos vizsgálat elvégzésére a másodfokú eljárásban nincs eljárásjogi lehetőség”, valamint arra is utal, hogy „az ilyen jellegű vizsgálat több mint másfél évvel a cselekmény elkövetése után, amikor az ügy részletei a tárgyalások során mindenki előtt ismertté váltak, nem alkalmazható”. Megkérdőjelezheti ugyanis a vizsgálat eredményességét, ha a poligráfos vizsgálat alanya túl sok olyan információ birtokában van, amelyeket az eljárási cselekmények során vagy akár a sajtón keresztül szerzett az ügyről.

A Fővárosi Ítéletábla egyik ügyében²⁶ a vádlott bizonyítási indítványként poligráfos vizsgálat elvégzését indítványozta, ám azt a bíróság elutasította megállapítva, hogy a poligráfos vizsgálat elvégzésének az eljárás azon szakaszában már nincs értelme, mert elsősorban a nyomozás kezdeti szakaszában alkalmazható sikerrel, amikor a gyanúba vonható személyek körét szűkítik, vagy bővítik. Az ítéletábla tehát azt rögzíti, hogy elsősorban a nyomozás kezdeti szakaszában alkalmazható sikerrel a poligráf, ám ahogyan a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság sem hivatkozott ítéletében arra, hogy kizárt a bírósági eljárásban a poligráf alkalmazása, úgy a Fővárosi Ítéletábla sem zárja ki ennek lehetőségét. A Fővárosi Ítéletábla ugyanezen tanácsa egy más ügyben hozott határozatában²⁷ a vizsgálat bírói szakban történő alkalmazásának eljárásjogi kizártságára történő utalás nélkül arra az álláspontra helyezkedik, hogy a „büntetőeljárás menetében viszont az igazmondás bizonyítására ez a vizsgálat nem alkalmas”. Emellett pedig kifejti, hogy: „Poligráfos

²³ A Kúria Bkf.II.410/2012/2. számú végzése, 4. o.; a Pécsi Ítéletábla Bpi.II.391/2011/2. számú végzése; lásd még BH, 2007/8.

²⁴ A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság 3.Bf.542/2009/8. számú ítélete.

²⁵ A Pécsi Ítéletábla Bf.I.67/2009/21. számú ítélete.

²⁶ A Fővárosi Ítéletábla 2.Bf.101/2008/8. számú végzése.

²⁷ A Fővárosi Ítéletábla 2.Bf.98/2008/7. számú végzése.

vizsgálatra a büntetőeljárás kezdeti szakaszában általában annak tisztázása érdekében szokott sor kerülni, hogy a vizsgálat alá vont személynek az adott ügyről van-e tudomása, részt vett-e a cselekmény elkövetésében, ismeri-e a cselekmény helyszínét, vagy az abban résztvevő személyeket.”

A Pécsi Ítéltábla²⁸ a poligráf alkalmazásának céljaként a nyomozó hatóság munkájának segítségét, a nyomozás kezdeti szakaszában beszerzett információk megerősítését, a nyomozás irányának meghatározását, a lehetséges elkövetői kör szűkítését jelöli meg. Helyesli emellett az első fokon eljáró Pécsi Törvényszék²⁹ álláspontját, amely szerint önmagában a poligráfós vizsgálat eredménye nem elegendő a bűnösség megállapításához, az állandóan követett bírói gyakorlat ehhez további bizonyítékok meglétét tartja szükségesnek.

Támogató állásfoglalások

A poligráfós vizsgálat bíróság általi elrendelésére két ügyben került sor. A másodfokon eljáró Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság kifejezetten védői kérésre elrendelte a fellebbezéssel érintett vádlott poligráfós vizsgálatát, tehát a korábban ismertetett határozatokban foglaltakkal ellentétben – igaz, több évvel a Be. hatálybalépése előtt –, bírósági szakban, mégpedig *másodfokú eljárásban került sor a poligráf alkalmazására*. Az ügyben a poligráfós vizsgálat az elsőfokú bíróság által elfogadott bizonyítékokat erősítette meg teljes egészében.³⁰ Ugyancsak a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság *rendelte el* a vádlott és az ügy egyik fontos tanújának poligráfós vizsgálatát, de ebben az esetben első fokon eljárva és már a Be. hatálybalépése után.³¹ Az ügyben a vád szerint *D. M.* vádlott egy alkalommal pusztá kézzel és pálcával, egy másik alkalommal akácfa karóval bántalmazta *D. A.* nevű kislányát. A sértett az első bántalmazás következtében két héten belül gyógyuló sérüléseket szenvedett el, a második bántalmazás következtében keletkezett sérülése miatt közvetett életveszélyes állapotba került. A vád alapját a vádlott élettársa, *M. J.* terhelő tanúvallomása, valamint a gyermekkorú sértett rendőri jelentésbe foglalt nyilatkozata adta, amely szerint az anyukája bántalmazta. A kislány azonban a nyomozási bíró által történt meghallgatásakor már nem az anyukája, hanem annak élettársa általi bántalmazásról számolt be. A tárgyaláson a vádlott védekezésében arra hivatkozott, hogy a kislányt élettársa bántalmazta, ám ezt *M. J.* a tárgyaláson is tagadta, s továbbra is a vádlottat ter-

28 A Pécsi Ítéltábla Bf.I.204/2012/4. számú végzése.

29 A Pécsi Törvényszék 12.B.230/2011/41. számú ítélete.

30 A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság 2.Bf.739/1996/12. számú végzése.

31 A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság 1.B.792/2005. számú ügye.

helő tanúvallomást tett. A bíróság további tanúkat hallgatott ki, szakértőt hallgatott meg az ügyben, valamint okirati bizonyítékokat szerzett be, továbbá „elsősorban a vádlott és az élettárs kihallgatása során szerzett benyomásokra, továbbá a terheltnek a tanúvallomásokkal kibontakozó személyiségjegyeire tekintettel” a vádlott és M. J. tanú szavahihetőségének poligráfus vizsgálattal történő ellenőrzését is elrendelte, eseti szakértőként kirendelve a Budapesti Rendőr-főkapitányság Személyügyi Főosztályának Egészségügyi Osztályát. A poligráfus vizsgálat elvégzésére végül nem került sor az ügyben, D. M. vádlott esetében egészségi ok miatt, M. J. esetében pedig azért nem, mert a beleegyező nyilatkozat felvétele során elismerte, hogy ő is bántalmazta a sértettet, majd a bíróság előtti folytatólagos kihallgatásakor elismerte a kislány bántalmazását. Ezt követően az M. J. ellen is elrendelt nyomozás befejezése után vádmódosításra került sor. A bíróság végül D. M. vádlottat a védekezésre képtelen személlyel szemben elkövetett súlyos testi sértés büntette miatt emelt vád alól jogerősen felmentette, és segítségnyújtás elmulasztásának büntetében mondta ki bűnösnek, M. J. vádlottat védekezésre képtelen személlyel szemben elkövetett testi sértés büntette és életveszélyt okozó testi sértés büntette miatt jogerősen elítélte. Ez utóbbi ügy példaként szolgált egyrészt arra, hogy a poligráfus vizsgálat alkalmazásának lehetősége beismerő vallomáshoz is vezethet, másrészt pedig a poligráf bírói szakban történő alkalmazása lehetőségének szükségességét támasztja alá, hiszen az eljárás során a kétségeket ébresztő vallomásokra tekintettel a tárgyalási szakban került sor a poligráf „igénybevételére”.

A vizsgálati eredmény felhasználhatóságának kérdése

Megengedő állásfoglalások

Több határozatban³² jut a bíróság arra az álláspontra, amelyre a *Pécsi Törvényszék* is, azazhogy a poligráfus vizsgálat eredményére önmagában tényállást alapítani nem lehet, a vizsgálat eredménye csupán megerősíthet, megcáfolhat egyes bizonyítékokat. Más bírósági határozatok³³ is szintén erre az álláspontra helyezkednek, ám „az egyéb bizonyítékok mellett” jelölik meg a poligráfus vizsgálat erősítő vagy gyengítő hatását. A *Győri Ítéltábla*³⁴ a poligráfus vizs-

32 Például a Fővárosi Ítéltábla 4.Bf.266/2007/6. számú ítélete, a Debreceni Ítéltábla Bf.II.314/2010/29. számú ítélete.

33 Például a Fővárosi Ítéltábla 1.Fkf.293/2008/15. számú ítélete, a Pécsi Ítéltábla Bf.I.2/2012/4. számú ítélete.

34 A Győri Ítéltábla 2009. november 3. napján meghozott, a Veszprém Megyei Bíróság 5.B.996/2007/43. számú ítéletét felülbíróló ítélete.

gálat eredményét – a bizonyíték kifejezésnek a vizsgálat eredményére történő alkalmazása nélkül – más bizonyítékokat megerősítő, kisebb bizonyító erejű bizonyítéknak tekinti. A változó szóhasználat – „további”, „egyéb” és „egyes”, „bizonyítékok”, „kisebb bizonyító erő” – ellenére az állapítható meg, hogy a poligráfus vizsgálat eredményét bizonyítékként értékeli a bíróságok. A Fővárosi Ítéltábla³⁵ pedig arra a védői észrevétellel, miszerint a másodrendű vádlotton elvégzett poligráfus vizsgálat eredménye bizonyítékként nem vehető figyelembe, mert e vizsgálatnak nincs korrekt módszertana és hiányoznak azok a szempontok, amelyek az ilyen vizsgálatnak objektív voltát alátámasztanák, rögzíti, hogy a poligráfus vizsgálat eredményeként elkészített szaktanácsadói vélemény a büntetőeljárásban bizonyítási eszközként felhasználható, s így nem osztotta a védő azon álláspontját, miszerint a poligráfus vizsgálat eredményét a bizonyítékok köréből ki kell rekeszteni, hanem az első fokon eljáró megyei bíróság eljárásával értett egyet, amely során a bíróság a poligráfus vizsgálat eredményét bizonyítékként vette figyelembe. A Debreceni Ítéltábla szintén a bizonyítékok között helyezi el a poligráfus vizsgálatot, azaz annak eredményét, amikor végzésében azt a megállapítást teszi, hogy a poligráfus vizsgálatot „[...] más vele összhangban álló bizonyítékok láncolatában perrendszerűen értékelhető, sőt értékelni is kell [...]”³⁶ Ehhez képest a Fővárosi Ítéltábla egy másik tanácsa által meghozott ítéletének³⁷ indokolása szerint: „a poligráf önállóan értékelhető bizonyítékot nem jelent, de a nyomozás kezdetének irányt ad”, majd kifejti, hogy elsőrendű vádlott vallomása tekintetében arra feltétlenül utalhat, hogy szavahihetőségét kétségekkel kell kezelni, az általa szolgáltatott adatokat fokozottan kell más bizonyítékokkal összevetni és alátámasztani. Ezen indokolás értelme szerint a poligráfus vizsgálat eredménye nem önállóan értékelhető bizonyíték, hanem a nyomozás kezdetének ad irányt, a bírói szakban pedig a szavahihetőség kétségekkel történő kezelésének szükségességére „utalhat”, tehát teljes bizonyossággal nem cáfolja meg bizonyíték mivoltát.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság „A [...] vádlottra nézve terhelő bizonyítékok értékelése körében vizsgálta [...] poligráfus hazugságvizsgálat eredményének az ügy egyéb tényeivel összefüggésben megítélhető jelentőségét, mivel a Be. 78. §-ának (1) bekezdésében³⁸ foglaltakból következően a

³⁵ A Fővárosi Ítéltábla 2.Bf.162/2011/10. számú ítélete.

³⁶ A Debreceni Ítéltábla Bf.II.761/2011/5. számú végzése, 2. o.

³⁷ A Fővárosi Ítéltábla 1.Bf.324/2010/8. számú ítélete, 4. o.

³⁸ Be. 78. § (1) „A büntetőeljárásban szabadon felhasználható a törvényben meghatározott minden bizonyítási eszköz, és szabadon alkalmazható minden bizonyítási eljárás.”

szóban forgó szaktanácsadói vélemény a bizonyítás eszközeként felhasználható”³⁹.

A *Debreceni Ítéltábla* egy másik határozatában szintén utal a Be. 76. §-ának (1) bekezdésében írt taxatív felsorolásra, valamint arra, hogy abban a poligráf alkalmazása és a szaktanácsadó közreműködése nem szerepel, ennek alapján pedig arra a következtetésre jut, hogy a bíróság előtti eljárásban poligráf nem alkalmazható és szaktanácsadó sem vehető igénybe. Rögzíti továbbá, hogy: „A nyomozásban történt szaktanácsadói közreműködésről készült jegyzőkönyvet azonban felolvasással a tárgyalás anyagává lehet tenni, s a poligráf alkalmazásában közreműködő szaktanácsadó felvilágosítása szükség esetén a tárgyaláson felolvasható.”⁴⁰ Ez az ítélet is megerősíti azt az álláspontot, amely szerint bírósági eljárásban poligráf nem alkalmazható, másrészt amellel foglal állást, hogy a szaktanácsadói jegyzőkönyv felolvasással a tárgyalás anyagává tehető. A *Debreceni Ítéltábla* tanácsának állásfoglalása szerint a poligráfos szaktanácsadói vélemény okirati bizonyíték, hiszen indokolása szerint: „Az elsőfokú bíróság ítéletének indokolása csupán annyival egészítendő ki, hogy a bizonyítékok körében megjelölendő a poligráf szaktanácsadói vélemény is, mint okirati bizonyíték.”⁴¹

Elzárkózó állásfoglalások

A *Szegedi Ítéltábla* a poligráfos vizsgálatot nem tekinti bizonyítási eszköznek, megállapítja, hogy „abból bizonyíték nem származhat, s ezért az eredményének a bírósági eljárásban való felhasználása [...] szabálysértés lenne”⁴², tehát helyesen járt el a Kecskeméti Törvényszék, mint elsőfokú bíróság, amikor az elsőrendű vádlottnál elvégzett poligráfos vizsgálat eredményét nem értékelte bizonyítékként.

39 A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság I.B.1040/2001/90. számú ítélete, 46. o.

40 A Debreceni Ítéltábla Bf.I.506/2009/89. számú ítélete, 16. o.

41 A Debreceni Ítéltábla Bf.I.367/2010/4. számú végzése, 2. o.; Az eddig ismertett határozatok – valamint magam is azok vizsgálata során – a „poligráfos vizsgálat eredménye”, a „szaktanácsadói vélemény” fogalmakat alkalmazzák, ez utóbbi határozat pedig a jegyzőkönyv kifejezést használja, mint ahogyan egyébként a jogszabályok is, hiszen a Be. nem ismeri a szaktanácsadói véleményt, a 182. §-ának (5) bekezdése alapján a szaktanácsadó közreműködéséről jegyzőkönyvet készít, amelyet a nyomozás irataihoz kell csatolni, valamint a 23/2003. (VI. 24.) BM–IM együttes rendelet 132. §-a is a poligráfos vizsgálatról készítendő jegyzőkönyvre vonatkozóan tartalmaz előírásokat. Ez a fogalomhasználatot érintő zavar azonban – a jogszabályi rendelkezések esetleges módosításának megvalósulásig – azzal a megközelítéssel oldható fel, hogy a szaktanácsadó közreműködéséről készült jegyzőkönyv értelemszerűen tartalmazza a poligráfos vizsgálat eredményét. Lásd a Fővárosi Ítéltábla 2.Fkf.327/2010/6. számú ítélete.

42 A Szegedi Ítéltábla Bf.II.92/2012/29. számú ítélete, 6. o

A *Szolnoki Törvényszék* 7.B.1044/2011/35. számú ítéletében a bizonyítékok között szerepelteti a poligráfós vizsgálatról szóló szaktanácsadói véleményt, ám indokolásában nem hivatkozott rá. Az ítéletet felülbíróló *Debreceni Ítéltábla* nem értett egyet a szaktanácsadói vélemény bizonyítékként történő megjelölésével, ezért mellőzte a bizonyítékok felsorolásából. Az ítéltábla ítéletének indokolásában a Be. 76. §-ának (1) bekezdésére, valamint 116. §-ának (1) bekezdésére⁴³ hivatkozással kifejtette, hogy a hazugságvizsgálat eredménye nem szerepel a bizonyítási eszközök törvényi felsorolásában, a szaktanácsadói vélemény „[...] csupán a nyomozás során a nyomozóhatóság orientálását szolgálja és nem többet”, s mivel „[...] a Be. 116. §-ának (1) bekezdésében rögzített fogalomkörbe sem vonható a poligráf alkalmazásáról szóló szaktanácsadói vélemény, ezért okirati bizonyítékként sem értékelhető, hiszen nem valamilyen tény adat valóságának, esemény megtörténtének vagy nyilatkozat megtételének bizonyítására készült, hanem az érintett személy élet-tani funkciójának egy részét vizsgálva, azok változását regisztrálva a szaktanácsadó véleményt nyilvánít arról, hogy a válasz igaz vagy hamis, illetve mely válasznál legnagyobbra a feszültségcsúcs”⁴⁴.

A bírói gyakorlat dilemmája

Míthogy a Be. ilyen kizáró rendelkezést nem tartalmaz, az eljáró bíróságok azért tartják kizártnak a poligráfós vizsgálat elrendelését, mivel a Be. 182. §-ának (2) bekezdése szerint szaktanácsadó igénybevétele kötelező, ám ugyan-ezen szakasz (1) bekezdésének rendelkezése értelmében az ügyész és a nyomozó hatóság vehet igénybe szaktanácsadót, a bíróság azonban nem. Megjegyzendő, hogy a Be. arra vonatkozóan sem tartalmaz tiltó rendelkezést, hogy a bíróság szaktanácsadó közreműködését nem veheti igénybe.

A Be. hatálybalépése előtt a poligráfós vizsgálat szakértői kompetenciába tartozott, és az eredményét bizonyítási eszközként értékelték a Legfelsőbb Bíróság eseti döntése szerint.⁴⁵ Ez megváltozott az új törvénnyel. A Be. miniszteri indokolása szerint a poligráfós vizsgálat végzését csak „specialistának” szabad megengedni, az indokolás azonban arra nem ad magyarázatot,

⁴³ Be. 116. § (1) „Okirat az a bizonyítási eszköz, amely valamilyen tény, adat valóságának, esemény megtörténtének vagy nyilatkozat megtételének bizonyítására készült, és arra alkalmas.”

⁴⁴ A Debreceni Ítéltábla Bf.III.560/2012/5. számú ítélete, 5. o.

⁴⁵ BH, 1997/115. számú eseti döntés.

hogy miért szaktanácsadóként ad lehetőséget a „poligráfós specialista” alkalmazására.

A Be. poligráfra vonatkozó rendelkezései, illetve azok többségi, de nem kizárólagos értelmezése kizárja a vizsgálat bírói szakban történő igénybevételeét, és arra kényszeríti az eljáró bíróságot, hogy szakértőként rendeljen ki a poligráfós vizsgálatra vonatkozóan különleges szakértelemmel felvértezett személyt úgy, hogy az igazságügyi szakértői szakterületekről, valamint az azokhoz kapcsolódó képesítési és egyéb szakmai feltételekről szóló 9/2006. (II. 27.) IM rendelet mellékleteiben felsorolt szakterületek között nem szerepel a poligráfós vizsgálat. Emellett megoldásként vetődhet fel a poligráfós szaktanácsadó alkalmazása a bírói szakban, erre lehetőséget nyújtó kifejezett törvényi rendelkezés azonban nem létezik.

A „specialista” szaktanácsadóként történő alkalmazásának a szaktanácsadó eljárásjogi helyzetét érintően van meghatározó jelentősége, különös tekintettel arra, hogy a közreműködésének eredményeként tett megállapításait nem lehet bizonyítási eszköznek tekinteni, így a Be. miniszteri indokolása szerint az a bíróság elé nem terjeszthető. A szaktanácsadó közreműködéséről a Be. 182. §-ának (5) bekezdése alapján, a 23/2003. (VI. 24.) BM–IM együttes rendelet 132. §-a szerint jegyzőkönyv készül, amelyet a nyomozás irataihoz kell csatolni. A Be. 76. §-ának (1) bekezdésében felsorolt bizonyítási eszközök között nem szerepel semmilyen konkrét utalás, megnevezés a poligráfós szaktanácsadói vizsgálat eredménye tekintetében. A jogalkotó tehát a poligráfós vizsgálat eredményét nem sorolja fel a bizonyítási eszközök között, továbbá a poligráfós vizsgálatot bizonyítási eljárásként sem szabályozza. A poligráfós vizsgálatról készült jegyzőkönyv azonban, csakúgy, mint a szaktanácsadó felvilágosítása a 4/2007. számú BK vélemény szerint a Be. 301. §-a alapján felolvasható, a bírósági tárgyalás anyagává tehető, mint ahogyan a Be. 301. §-ának (2) bekezdése szerint a nyomozó hatóság jelentése okiratként ismertethető.

A jogalkotó a poligráfós vizsgálat szaktanácsadói kompetenciába helyezésével és a poligráfra vonatkozó rendelkezések esetén alkalmazott kodifikációs megoldással kétségtelenül bizonytalanságot teremtett a szabályok alkalmazása terén. A poligráfós vizsgálat eredménye tekintetében ez odáig vezetett, hogy teljesen ellentétes álláspontokat találunk a bírósági határozatokban, hiszen találunk éppúgy példát arra, hogy a poligráfós vizsgálat eredményét bizonyítási eszközként értékeli a bíróság, mint ennek az ellenkezőjére. Arra is van példa, hogy okirati bizonyítékként szerepel a bírósági döntés indokolásában a poligráfós vizsgálat eredménye, de olyan eset is van, amikor azt fejtí ki

a bíróság, hogy nem minősül okirati bizonyítéknak és nem tekinthető bizonyítékot tartalmazó egyéb iratnak sem a poligráfós vizsgálat eredménye.

Mindenesetre az tény, hogy ha a poligráf bírói szakban történő alkalmazásának kérdéséről eltekintünk is, a poligráfós vizsgálatról készült jegyzőkönyvnek, a poligráfós vizsgálat eredményének a bíróság elé terjesztése megtörténik a büntetőügyekben, és a nyomozás során keletkezett vizsgálati eredmény bíróság által történő felhasználhatóságának kérdése mindenképpen felmerül, így az egységes bírói gyakorlat hiányára, az egymásnak szögesen ellentmondó álláspontok tarthatatlanságára tekintettel *jogegységi eljárás* lefolytatása (látszik) *szükséges*(nek). Mindazonáltal a poligráf és a releváns jogszabályi rendelkezések alkalmazásával kapcsolatban felmerülő kérdésekre figyelemmel, véleményem szerint, elkerülhetetlen(nek tűnik) *a szabályozás* jogalkotó általi *felülvizsgálata* is. Különösen fontosnak tekinthető ez arra tekintettel, hogy jelenleg csak úgy kerülhet sor a bírói szakban poligráf alkalmazására, hogy azt kifejezett jogszabályi rendelkezés nem biztosítja, miközben nem is zárja ki ennek lehetőségét.

A dilemma feloldásának lehetősége

A poligráfós vizsgálat bíróság általi elrendelésének lehetőségét, illetve ennek korrekt szabályozását a következők miatt tartom szükségesnek.

A büntetőeljárásban a bírói ténymegállapítási tevékenység lényege a múltban történtek valóságnak megfelelő feltárása. Ennek érdekében bizonyítást folytat le a bíróság, amelynek során a Be. 75. §-ának (1) bekezdése szerint a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására kell törekednie. A bizonyítás során a bírónak vizsgálnia kell a vallomások hitelt érdemlőségét, a vallomást tevők szavahihetőségét. A vallomások, vallomást tevők ilyen szempontból történő ellenőrzése a szavahihetőség, hitelt érdemlőség, vagy ezek hiányának felismerése azonban nem mindig egyszerű feladat, annak ellenére, hogy *Erdei Árpád* szerint „*a bíró tapasztalatai, járatossága, hozzáértése segítségével természetesen többnyire meg tudja különböztetni a hamis vallomást az igaztól*”⁴⁶, hiszen természetesen nem lehet tévedhetetlen, csakúgy, mint a poligráfós vizsgálatot végző szakember sem. A poligráfós vizsgálat azonban tudományos alapon nyugvó eljárás, amelynek validitása nem éri el a száz százalékot, és természetesen nem tekinthető téved-

46 Erdei Árpád: i. m. 211. o.

hetetlen módszernek, ám kétségtelenül nagy múltra visszatekintő, 80 és 93 százalék közötti validitású műszeres vizsgálat, amely eszközt nyújt a bíróság számára az alapos, hiánytalan és a valóságnak megfelelő tényállás felderítésében. Ezért a poligráfós vizsgálat eredménye a bírót óhatatlanul is befolyásolhatja az általa elbírált ügy megítélését meghatározó meggyőződésének kialakulásában, hiszen rendelkezésére áll ennek a jegyzőkönyve. Ennek tükrében pedig meglehetősen álságos megoldásnak tűnik a bírót a meggyőződésének kialakulásában okvetlenül szerepet játszó bizonyítási eszközre való hivatkozás lehetőségének mellőzésére kényszeríteni pusztán a jogalkotó, illetve a hatályos szabályozás következetlensége miatt, miután a Be. 78. §-ának (3) bekezdése értelmében a bírói szubjektum nem ekvivalens, hanem domináns tényezője az ítéletének alapját adó megismerésnek.

Eppen ezért annak nyilvánvalóvá tétele is indokoltnak tűnik, hogy nem kérdőjelezhető meg a poligráfós vizsgálat elrendelésére vonatkozó bírói kompetencia létjogosultságának elismerése. Ezt erősíti meg *Katona Tibor* azon álláspontja, amely szerint „*nem szorítható a poligráfós bizonyítás a nyomozati szakra, azt a tárgyalási szakban is biztosítani kell, ellenkező esetben sérül a tisztességes eljáráshoz való jog*”⁴⁷.

S hogy ennek jelentősége a gyakorlatban mit jelent, erre az a már korábban hivatkozott szabolcsi ügy szolgálhat példaként, amelyben a poligráfós vizsgálat elrendelése nélkül aligha kerülhetett volna sor a valósághoz közelebbi tényállás megállapítására, miután az ehhez vezető szubjektív bírói meggyőződést semmivel nem lehetett volna alátámasztani. Ebben az esetben azonban ez a poligráfós vizsgálat elrendelésével – ennek elvégzése nélkül is – sikerült, miután az önként vállalt vizsgálat tényleges elvégzésétől megrettenő tanú beismerte az élettársa gyermekének bántalmazását, amire tekintettel vele szemben vádemelésre került sor, amelynek alapján a bíróság életveszélyt okozó testi sértés büntette miatt jogerősen elítélte. Ezért lehet tanulságos az ügyet ismertető *Fázsi László* álláspontja, amelynek lényege szerint „*a bírónak kétség esetén minden bizonyítási lehetőséget meg kell ragadnia az ügydöntő jelentőségű vallomások hitelt érdemlőségének minél tárgyilagosabb ellenőrizhetősége érdekében, aminek eszköze kivételesen akár a poligráfós vizsgálat elvégzése is lehet*”⁴⁸.

47 Katona Tibor: Gondolatok a hazugságvizsgálatról az Emberi Jogok Európai Egyezményének tükrében. In: Juhász Zsuzsanna – Nagy Ferenc – Fantoly Zsanett (szerk.): Ünnepi kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára. SZEK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2012

48 Fázsi László: Egy gyermekbántalmazás tényállásának tisztázása poligráfós vizsgálat elrendelésének segítségével. *Bírák Lapja*, 2007/2.

IRODALOM

- Alföldi Ágnes Dóra:** A poligráf alkalmazásának anomáliái a büntetőeljárásban. *Glossa Iuridica*, 2012/1.
- Bakos Ferenc (szerk.):** Idegen szavak és kifejezések szótára. Akadémiai Kiadó, 1976
- Bócz Endre (szerk.):** Kriminálisztika I–II. BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004
- Bok, Sissella:** A hazugság. Gondolat Kiadó, Budapest, 1983
- Budaházi Árpád:** A bizonyítási eszközök és a poligráf. *Magyar Rendészet*, 2008/3.
- Budaházi Árpád:** A poligráf vizsgáló. In: **Ádám Antal (szerk.):** PhD Tanulmányok 8. PTE ÁJK, Pécs, 2009, 53–63. o.
- Budaházi Árpád:** A vallomás őszinteségének műszeres ellenőrzése, különös tekintettel a poligráf vizsgálatra. Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs, 2012
- Erdei Árpád:** Hazugságvizsgálat és igazságszolgáltatás. *Magyar Jog*, 1998/3.
- Fázi László:** Egy gyermekbántalmazás tényállásának tisztázása poligráf vizsgálat elrendelésének segítségével. *Bírák Lapja*, 2007/2.
- Grass, Günter:** Ráklépésben. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2003
- Joó Attila:** A poligráf vizsgálat eredményességének felhasználhatósága a büntetőeljárásban. Előterjesztés a Szegedi Ítéletábla Büntető Kollégiumának 2012. december hó 10. napi ülésére.
- Katona Tibor:** Gondolatok a hazugságvizsgálatról az Emberi Jogok Európai Egyezményének tükrében. In: **Juhász Zsuzsanna – Nagy Ferenc – Fantoly Zsanett (szerk.):** Ünnepi kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára. SZEK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2012
- Krispán István:** Tájékoztató és sugalmazás – avagy mire jó a poligráf hazugságvizsgálat. *Belügyi Szemle*, 2005/1.
- Lamm Vanda – Peschka Vilmos (főszerk.):** Jogi lexikon. KJK-Kerszöv, Budapest, 2000
- Mérő László:** Az érzelmek logikája. Tercium Kiadó, Budapest, 2010
- Ranschburg Jenő:** Szülők könyve. A fogantatástól az iskolakezdésig. Saxum Kiadó Bt., Budapest, 2009